

POPULARNONAUKOWE STRESZCZENIE PROJEKTU BDAWCZEGO

Pod koniec I wojny światowej w Rosji Wschodniej i na Syberii było przeszło 0,5 mln Polaków. Do wcześniej już tam mieszkających dołączyli uchodźcy z zachodnich guberni Rosji (bieżeńcy, Polacy służący w wojsku rosyjskim oraz zwolnieni z obozów jenieckich Polacy - żołnierze armii niemieckiej i austro-węgierskiej, których było około 50 tys. Latem 1918 r. zaczęli oni formować narodowe oddziały wojskowe w Samarze, Kazaniu, Sybirsku, Syzranii, Ufie, Czelabińsku, Omsku, Semipałatyńsku, Irkucku, Charbinie. W grudniu na Syberię przyjechała Francuska Misja Wojskowa gen. Janina, który został głównodowodzącym sił sprzymierzonych we Wschodniej Rosji i na Syberii. Podporządkowano mu także wszystkie polskie oddziały. Ich trzonem była 5 Dywizja Strzelców Polskich licząca na początku kwietnia 1919 r. prawie 11 tys. ludzi. Przeszło rok oddziały te walczyły z bolszewikami zabezpieczając kolej transsyberyjską i jej odnogi. Od listopada 1919 r. stanowiły straż tylną Czeskosłowackiego Korpusu. Na początku stycznia 1920 r. zostały odcięte przez bolszewików i kapitulowały na stacji kolejowej Klukwiennaja koło Krasnojarska. Gros żołnierzy zamknięto w obozach, więzieniach lub wcielono do kompanii roboczych. Po podpisaniu pokoju ryskiego przeszło 5,5 tys. powróciło do Polski w 1921 i 1922 r. Około tysiąc żołnierzy nie uznało kapitulacji i przedarło się na Daleki Wschód, skąd drogą morską przyплыли do kraju. W lipcu 1920 r. stali się oni trzonem Brygady Syberyjskiej, która wzięła udział w Bitwie Warszawskiej. Nieznana dotychczas liczba Polaków służyła w oddziałach białogwardyjskich, np. Mamert Stankiewicz, w II Rzeczypospolitej autor podstawowych podręczników i artykułów popularyzujących kwestie morskie w Polsce. Akta oddziałów polskich zostały przejęte przez bolszewików, niewielką ich część w ostatniej chwili zniszczono. W polskich archiwach, głównie w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, znajdują się tylko szczątki dokumentacji aktowej wytworzonej przez polskie formacje wojskowe sformowane podczas wojny domowej w Rosji Wschodniej i na Syberii. Najistotniejsze materiały przechowywane są w archiwach rosyjskich, czeskich, francuskich, litewskich, białoruskich i ukraińskich. Podczas walk i odwrotu wzdłuż linii transsyberyjskiej oddziały polskie podlegały pod względem operacyjnym gen. Syrovemu, dowódcy Korpusu Czeskosłowackiego oraz gen. Janin, głównodowodzącemu sił sprzymierzonych w Rosji Wschodniej i na Syberii. Z tego względu byli oni informowani o sytuacji kadrowej, zaopatrzeniowej i możliwościach bojowych polskich sił, wydawali im rozkazy, ingerowali w zatargi pomiędzy Polakami a „białymi” oddziałami i władzami rosyjskimi. Wytworzone akta wywieźli z Rosji i przekazali do archiwów wojskowych w Pradze i Paryżu. Dotychczas nie prowadzono tam kwerendy, Najczęściej ograniczano się do pobieżnego przejrzania akt w CAW w Warszawie. Celem badań będzie zebranie materiału źródłowego (dokumentów, źródeł opisowych i ikonograficznych), jego selekcja, opracowanie i opublikowanie w dwóch tomach: w **I tomie** - dokumenty, w **II tomie** - źródła opisowe (wspomnienia, pamiętniki, dzienniki, zeznania i wyjaśnienia składane po powrocie żołnierzy do Polski, relacje z pobytu w obozach i więzieniach sowieckich oraz pracy w kolumnach roboczych). Stworzona zostanie tym samym podstawa źródłowa do podjęcia szczegółowych badań polskiej obecności (wojskowej, politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalno-oświatowej i religijnej) w Rosji Wschodniej i na Syberii w trzech pierwszych dekadach XX wieku. Podsumowaniem badań będzie **monografia** prezentująca walkę, martyrologię i drogi, którymi w l. 1917-1922 wracali z Rosji Wschodniej i Syberii do Ojczyzny żołnierze polskich formacji. W ten sposób wypełniona zostanie kolejna „biała plama” w polskiej historiografii.